

lemzi a III. tételt. A szuronyszerűen felfelé törő, bővített kvart köré szerveződött, elcsúsztatott tonális tengelyekre épülő, hangsúlytalan ütemrészekben megtorpanó főtémát akár Bartók is írhatta volna. (Vö. KÉT KÉP: A FALU TÁNCA, CSODÁLATOS MANDARIN: HAJ-SZA.) Ezt a doboló, lüktető témát először a brácsák intonálják, majd a zongora veszi át, és a tétel során két epizódban is az egész zenekart foglalkoztató fugatóvá szélesíti. A kis-és nagyszekundfűrtök, alterált kromatikusságok akkordsorok doboló, zaklatott sorozatait csak a zongora glissandói torpanják meg és repítik tovább. Idézetként többször beúsznak az első tétel témáinak alterált, illetve parodisztikusan eltorzított változatai. A leghátborzongatóbb utolsó idézet a kürtökön hallható, az I. tétel lírai főtémáját a groteszk hajszában még egyszer halljuk. Az ottani fanyar, lemondó mosoly itt már óriási, torz vigyorra nőtt, talán a felfoghatatlan valóság szimbólumává. Mögüle elő-előtűnik az álombeli, a szeretett haza távoli képe, hogy aztán a szerző egy erőteljes gesztussal örökre eltolja magától.

A zongoraversenyek első magyarországi lemezfelvétele (Vázsonyi Bálint 1972-ben az E-MOLL KONCERT-et játszotta lemezre, New Philharmonic Orchestra, vez. John Pritchard, 1972) többletfelelősséget ró az előadókra, hiszen az általuk teremtett hangzásélmény a művek minden további meghallgatásában is jelen lesz. Az előadó-apparátust tekintve Baranyay László zongoraművész koncepciója hallhatólag uralja a zenei anyagot. Az igényes, nehéz zongoraszólamban rendkívül gazdag azoknak a figurációknak a sora, amelyekkel a zongorista képességeit megcsillogtathatja. Virtuóz zongorázása nem nélkülözi a poétikus megoldásokat sem, ebből a szempontból ki kell emelnem az E-MOLL I. tételének kadenciáját, a H-MOLL KONCERT II. tételét. A sokféle zenei karaktert felsorakoztató zongoraszólamban figyelemre méltók az E-MOLL KONCERT I. tételének acélos akkordsorozatai, III. tétele scherzando karakterű témájának intonációja, valamint a H-MOLL KONCERT utolsó tételének prestissimo szólama. Sajnálatos, hogy a perfekció felső határait súroló interpretáció felvételében bennmaradt néhány hanghiba (E-MOLL KONCERT I. és III. tétele) és „lyukas” akkordsorozat. A zenekar teljesítménye sajnos elma-

rad a szólistáétól, valamint Győriványi-Ráth György más produkcióitól. A sokszor „kásás” zenekari hangzás helyett a zenekartól acélosabb ritmuskaraktereket (E-MOLL KONCERT II. tétele), koherensebb összhatást várnánk el, a szólamok határozottabb kidolgozottságát, a zenei szövet nagyobb tisztaságát. A legexpresszivebb zenekari részletek az E-MOLL KONCERT I. és a H-MOLL KONCERT II. tételében hallhatók. Mindkét versenyműben kiemelt szerepük van a fívósoknak, így ki kell emelnem az E-MOLL KONCERT I. tételének kitűnő trombitaszólamát, II. tételének kürtszólamát, a H-MOLL KONCERT I. tételének oboa-és fagotszólamát, valamint II. tételének klarinétszólót.

Brahms, Rahmanyinov, Prokofjev hasonló versenyművei talán ihletettebb pillanatokban születtek, mint Dohnányi zongoraversenyei. Ám a magyar zenetörténetnek Liszt, Bartók géniusza mögött felsorakozó mesterei között: Erkel, Goldmark Károly, Kodály, Lajtha László mellett Dohnányinak is ott a helye, H-MOLL ZONGORAVERSENY-ének pedig zenei köztudatunkban és a koncertrepertoáron.

Zalatnai Katalin

A HOLMI POSTÁJÁBÓL

VISSZA A TERMÉSZETHEZ? (SZÉLJEGYZETEK EGY BÍRÁLATHOZ)

Lőrincz Éva OLVASATLAN OLVASMÁNYOK című bírálata (*Holmi*, 1995/5.) nem kevesebbet állít, mint hogy az általa kipécézett Matúra Klasszikusok könyvsorozat ahelyett, hogy segítené, inkább gátolja olvasóit abban, hogy közel kerüljenek az „eredeti” szöveghez. A kritika ezúttal nem az egyes köteteket éri (nyilvánvaló, hogy akadnak sikerültebb és kevésbé sikerült kötetek), hanem igen nagyvonalúan az egész sorozatot. A filológusok számára talán hasznos lehet a Matúra, írja a szigorú recenzens, „az érettségiző diákok számára azonban, akiknek középiskolai tanulmányaik

alatt kellene megtanulniuk tájékozódni az olvasás és egyáltalán a nyomtatott médiumok világában, rossz beidegződések forrása lehet”. Bizony én is aggódnék a fiatal olvasókért, ha a középiskolás tanulmányaikig kellene várniuk az olvasás és a nyomtatott médiumok világával való ismerkedés és tájékozódás megszerzésével. Méltán szoktuk ostorozni az alapfokú oktatást, de talán mégsem ennyire rossz a helyzet. Félek tőle, hogy Lőrincz Éva bírálata oly mértékben figyel a saját kiinduló föltevéseire, hogy az illendőnél kevesebb figyelmet szentel magának a megbírálnak. Pontatlanságaiból és tisztázatlanságaiból gyűjtöttem össze egy csokorra valót, ezt igyekszem bemutatni a továbbiakban.

Mindenekelőtt azt állítja, hogy „a számítógépes adatkezelés” lehetőségeit használja ki a Matúra sorozat, „melynek kötetei, ha nyomtatott formában is, de a CD-ROM-ok szerkezetét követik”. Tehát Lőrincz Éva szerint előbb volt a CD-ROM, azután jött a Matúra. Valójában fordítva történt a dolog. Sőt, ha egészen pontosak akarunk lenni, akkor így kellene fogalmaznunk: kezdetben vala a nagy múltú francia *explication de texte* módszere és a párizsi Nathan Kiadó (bizonyíthatóan a CD-ROM-nál régebbi) könyvsorozata, a LES GRANDS CLASSIQUES NATHAN, amely e módszerrel dolgozta fel a szépirodalom klasszikus alkotásait. Azután támadt az Ikon Kiadó kebelében az ötlet: jó volna hasonló sorozatot megjeleníteni nálunk is, és lőn a Matúra Klaszszikusok (természetesen felhasználva angol-szász, német és egyéb francia mintákat is).

Más kérdés, hogy a Matúra és a számítógépes feldolgozás logikájában sok a hasonlóság, olyannyira sok, hogy kedvem lett kipróbálni mindkettőt, s Petőfi nagyszerű komikus eposzának, A HELYSÉG KALAPÁCSÁ-nak általam gondozott 1993-as Matúra-kiadását 1994 végén sikerült CD-n is megjelentetnem az ABCD interaktív magazin második számában. (Lám, még ebben is a Matúra volt előbb.) A CD-változat várakozáson felüli sikert aratott, s talán hozzájárult annak bizonyításához: a hagyományos szövegelemző technikák igencsak életképesek, ha újszerűen tudjuk alkalmazni őket.

Abban tehát egyetértünk Lőrincz Évával, hogy van valami közös a CD-ben és a Matúrában; kár, hogy e megállapítás az ő számára

csak ugródeszkául szolgál ahhoz, hogy a könyvsorozatot a számítógéphez képest is leszólhassa. Ő ugyanis úgy látja, hogy míg a számítógépet használó gyorsan és szabadon válogathat az információk között, az inkriminált sorozat olvasója nem. A könyvoldalak a fölöttébb szigorú recenzens szerint „egymástól elkülönített hasábokra esnek szét”, s „a lehetséges értelmezések egyikének kiemelése és nyomtatott formába fagyasztása éppen azt jelenti, hogy az alapvetően standardizált tudáson alapuló középiskolai oktatás számára rögzítetté válik egy kanonikus értelmezés”.

Olvasom a nyomtatékos állításokat, érzékelem persze, hogy bajt jeleznek, de nem igazán segítenek eligazodni abban, hogy mi volna a baj. Kétségtelen, hogy a számítógép ernyőjének nézése gyorsabb, mint a könyv olvasása – de hát a kettőt így összevetni aligha értelmes dolog. A számítógép (akár a film) időbeli médium, míg a könyv térbeli, amiből nemcsak az következik, hogy egy információt könnyebb megtalálni az elsöben, hanem az is, hogy folyamatos olvasásra (egyelőre) alkalmasabb a második. Az pedig nyilvánvaló mindenki számára, aki számítógépet használ, hogy csak valamely kész program keretein belül mozoghat, semmivel sem szabadabban, mint ha egy könyvben szembeül valamely határozott koncepcióval.

Az sem világos, hogy miért elfogadhatóbbak a képernyőn az ablakok, mint a könyvoldalon a hasábok, s azért, mert a lapok hasábokra tagolódnak, miért kell egyszermind „szétesniük” is. (Egyáltalán a kérlelhetetlen recenzens nagyon kedveli a szétesés metaforáját. Később kideríti, hogy a megszakítások következtében a mű szövege „kis töredékekre esik szét”, sőt „az értelmező szövegek hermeneutikája is szétesik”, mivel ki vannak ragadva eredeti környezetükből – alighanem csak egy tanulmánykötetben lennének megfelelő helyen.)

Miért ne lehetne a különböző hasábokban megjelenő információkat együtt szemlélni? Az összefüggések alapján akár valamifajta összhangot, illetve egységet találni? Vagy éppen (szándékosan) elkülönítve olvasni a hasábokat? Egyedül a főszövegre összpontosítva? Tetszés szerint figyelembe venni vagy nem venni figyelembe a szömagyarázatokat és a többi illusztráló anyagot? (Mint ahogy a bír-

lat szerzője sem veszi mindig figyelembe; például egy helyen Kosztolányi Dezső Kun Béláról szól visszaemlékezésére hivatkozik, holott a szóban forgó írásnak Kosztolányiné a szerzője.)

Lőrincz Éva mintha kiskorúnak tekintené a Matúra olvasóit, akik nem képesek eldönteni, hogy mit használjanak fel és mit nem abból a választékból, amit egy-egy kötet kínál. Szerinte „*az olvasásba ékelődő reflexió*” óhatatlanul a mű és az olvasó közé áll, mert eltereli az utóbbi figyelmét. Alighanem csupán *tagolatlan* egészként tudja elképzelni a zavarosan befogadást. Azt sem értem, ha sokféle magyarázat, értelmezés található e könyvekben, akkor honnan fenyeget az a veszély, hogy az „*értelmezések egyikét*” megengedhetetlen módon kiemelik. Miért tennék? (Ha valamelyik kötet netán ezt teszi, rosszul teszi.) Hiszen éppen az a (kinyilvánított) céljuk, hogy minél többféle értelmezési lehetőséget mutassanak be.

Talány az is, hogy miképp „*helyezi magát*” a Matúra-sorozat „*az eredeti szövegek elé*”, ha egyszer közreadja az eredeti szöveget, és nem írja elő kötelezően az irodalomtörténeti adalékok felhasználását. (De még ha szándékában állna is ilyesmit előírni, akkor sem állna módjában betartatni; számon kérni csak személyesen lehet, az iskolai órán.) Így hát végképp érthetetlen számomra, hogy hogyan kerül a csizma az asztalra: a Matúra-sorozat egy gyékényre „*az alapvetően standardizált tudáson alapuló középiskolai oktatás*”-sal. Valójában kit félt Lőrincz Éva? A középiskolai oktatást? Ha annyira „*standardizált*”, mint állítja, akkor a Matúra már nem ronthat rajta sokat, mondanám neki vigasztalásképpen. S miképp gondolja el az irodalomértés megtanulását? Vagy ez velünk született képesség volna? Ha az iskola és (vagy) más kulturális fórumok nem nyújtanának értelmezési mintákat, hogyan alakulna ki bármifajta normatudat (amit pedig a legeredetibb ízlés sem nélkülözhet)?

Attól tartok, meglehetősen átgondolatlan és divatjamúlt hermeneutika alapján áll a bírálat. Egyfelől azért marasztalja el a művek feldolgozását segítő kérdéseket (illetve a kérdések sorrendjét), mert „*a kérdező nézőpontjából hierarchizálják a szöveget, elhítetik, hogy a műben vannak fontosabb [...] és kevésbé fontos sorok*”. Másfelől azt kifogásolja, hogy a műhöz ren-

delt irodalomtörténeti apparátus olyan struktúrát hoz létre, amelyben „*megszűnik a mű és értelmezései közötti hierarchikus viszony*”. Mármost nem lehet egyszerre állítani, hogy *nincs* és hogy *van* kitüntetett olvasat. Vagy-vagy: el kellene dönteni. Legalábbis így gondolom én, ám nem úgy a bírálat szerzője. Ő ugyanis tud egyfajta kitüntetettségről: a szerzőéről (s ezt védi körömszakadtáig a többi lehetséges értelmezéssel szemben). Az a baj, írja, hogy „*amit itt az olvasó megért, az már nem az író által leírt mű*”, másutt pedig: „*az olvasói horizontot már nem a szerző irányítja saját intenciója szerint*”. Vissza a tiszta forráshoz, sugallja Lőrincz Éva; tehát vissza a természethez? – kérdem én, a civilizáció összes romlottságával a hátam mögött.

Fölöttébb kíváncsi lennék, hogyan képzei el ezt a szerzői „*irányítást*”, egyáltalán a szerzői intenció azonosíthatóságát. Mű és olvasó (eszményi) találkozását két – minden zavaró külső körülménytől mentes – „*tiszta*” lélek kapcsolataként értelmezi. De hát az olvasó (sajnálom, hogy erre a közhelyre kell hivatkoznom) nem kevés előzetes ismerettel lép be a mű jelentésuniverzumába (a Matúra nélkül is, a Matúrával együtt is), s legalább annyira *konstruálja*, mint rekonstruálja a szöveget. Amikor Lőrincz Éva a „*lineáris*” olvasatot félti, az önfeledt és felszínes befogadást félti, hiszen valamirevaló műalkotás esetében egyetlen olvasás ritkán elegendő, a második olvasat során pedig már nincs sok értelme linearitásról beszélni. S talán ez a legfőbb gondom e bírálattal: valójában nem az olvasót védi, hanem azt a bizonyos fantomszerű szerzői intenciót – a Matúra ellenében. Igaz, a Matúra olvasói nem szorulnak védelemre.

Veres András

SZÜKSÉGES MEGJEGYZÉSEK A FELESLEGES TULAJDON TÁRGYÁBAN

GONDOLATOK A TULAJDON EREDETÉRŐL című tanulmányában (Holmi, 1995/1.) Magyar László András mindenféle óvatkoskodó bevezetést és ráhangolást mellőzve már az első